

K NIEKTORÝM OTÁZKAM POMOCI ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY OBYVATEĽSTVU VÝCHODNÉHO SLOVENSKA V ROKOCH 1945 – 1947

JOZEF R O D Á K

RODÁK, J.: To Some Issues of the Czecho-Slovak Army Help for the East Slovakia Population during 1945 – 1947. *Vojenská história*, 8, 2, 2004, pp 96 – 105, Bratislava.

Referring to archive materials and contemporary press the author describes forms of concrete help of the Czecho-Slovak Army for the population in the period from liberation to 1947. The author states that military help for civilian population has started during the operation in Carpathians and Dukla pass.

Military History. Slovakia. 1945 – 1947.

Problematike pomoci čs. armády pri obnove mierového života na východnom Slovensku po skončení druhej svetovej vojny sa doteraz v pomerne značnom rozsahu venovala tak československá, ako aj slovenská historiografia.¹ Štúdium archívnych materiálov však umožňuje doterajšiu úroveň jej poznania ďalej prehĺbovať, respektíve dopĺňať jej málo známe skutočnosti o nové fakty, čo je aj cieľom tejto štúdie.

Materiály, okrem iného, ukazujú, že vojenská pomoc civilnému obyvateľstvu začala už v priebehu Karpatsko-duklianskej operácie. Počas bojov na území Poľska dostali tylové jednotky 1. československého armádneho zboru v ZSSR (ďalej 1. ČSAZ v ZSSR) napríklad úlohu, aby sa postarali o utečencov z východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi,² pričom tylo vyčlenilo motorové vozidlá na rozvážanie najnutnejších potravín.

Keď sa tylo presunulo na východné Slovensko, pomáhalo počas nariadenej evakuácie obyvateľom pri preprave. Počas bojov o Liptovský Mikuláš vyčlenili jednotky všetky voľné motorové vozidlá na prevoz evakuantov z východného Slovenska, roztrúsených v rôznych obciach. Denne previezli do 300 osôb.³ Zabezpečili aj spätnú prepravu strojného zariadenia cukrovaru z Trebišova, ktoré nemecká armáda po demontovaní nechala v Batizovciach.⁴

Na jar 1945 po povodniach na rieke Ondave čs. ženisti postavili pontónové mosty, čím pomohli obnoviť cestnú dopravu medzi jednotlivými mestami a dedinami východného Slovenska.⁵

Postihnutému obyvateľstvu v okresoch východného Slovenska po skončení bojov najviac chýbali potraviny, šatstvo, lieky a prístrešie. Ľudia boli odkázaní predovšetkým na pomoc

¹Danou problematikou sa zaoberajú napríklad HORNÁČEK, I.: Dukelský priesmyk, Praha : Naše vojsko, 1954; NAVRÁTIL, J.: Příspěvek k otázkám boje o lidovou armádu na Slovensku v letech 1945 – 1946. In: *Historie a vojenství*, 1961, č. 1, s. 17-51; SMOLA, J.: Podíl ženijného vojska na obnově válkou rozrušeného národního hospodářství. Sborník k 20. výročí osvobození ČSSR, Praha 1965, zvláštní číslo; DRŽKA, P.: Účast' čs. armády při řešení hospodářských otázek demokratické etapy naší revoluce – důležitý článek vývoja nových vzťahov armády a ľudu. In: *Historie a vojenství*, 1962, č. 5, s. 605-645; a DRŠKA, P.: Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945 – 1948. Praha : Naše vojsko 1979, s. 106-134.

²Vojenský ústřední archiv Praha (ďalej VÚA Praha), f. MNO 1945, šk. 68, č. j. 226 a 367.

³VÚA Praha, f. MNO 1945, šk. 68, č. j. 12407.

⁴VÚA Praha, f. MNO 1945, šk. 68, č. j. 226 a 367.

⁵Tamže. Nemci na Slovensku zničili 1 504 cestných mostov, ako aj početné cestné zariadenia. In: *Štatistická príručka Slovenska*, Bratislava 1947.

z iných okresov. Na situáciu reagovali aj jednotky 1. ČSAZ v ZSSR. Sovietske veliteľstvo im predisponovalo 500 ton múky, aby ju vojaci potom mohli rozdeliť miestnym obyvateľom.⁶

Zásobovanie civilného obyvateľstva zborovými jednotkami sa organizovalo najmä prostredníctvom novovytvorených národných výborov, pričom zbor okrem múky dodával aj chlieb z poľných pekární. V naliehavých prípadoch sa národné výbory obracali priamo na veliteľstvo zboru.⁷ Tak to bolo napríklad v prípade požiadaviek na oblečenie a obuv, ktoré vo veľkej miere chýbali. Na základe žiadosti Okresného národného výboru (ONV) v Humennom dal veliteľ čs. armádneho zboru zo svojich zásob obyvateľom okresu 1 700 párov obuvi a 450 kg odevu, aby zmiernil ich celkovú situáciu.⁸

Ústretovo sa k vojnu zničenému východoslovenskému regiónu postavil i Československý Červený kríž (ČsČK). Každému občanovi, ktorý utrpel vojnovú škodu, poskytol jednorázovú finančnú podporu vo výške 2 000 Kčs.⁹ Prostredníctvom majora Žuffu, ktorý prišiel spolu s oslobodzovacími vojskami, daroval aj šatstvo, potraviny a lieky.¹⁰

Najnutnejší tovar a peniaze v hotovosti zabezpečovala aj vláda. V priebehu šiestich mesiacov obyvateľom východného Slovenska vyplatila formou peňažných podpôr 41 miliónov korún a na zabezpečenie výživy tomuto kraju zaslala na sejbu 300 vagónov obilia, 3 500 koní, ako aj 4 700 kusov hovädzieho dobytku, 200 oviec, 300 ošípaných a 4 700 husí. ČsČK prispel ďalšími dvoma miliónmi korún na zakúpenie potravín, šatstva, liečebných prostriedkov a iných humanitárnych potrieb.¹¹

I napriek ťažkým pomerom, ktoré vládli v postihnutých oblastiach, sa miestni obyvatelia rozhodli, že zostanú v pôvodných okresoch, aj keď sa v predchádzajúcom období odtiaľ odsťahovalo do menej zničených oblastí Slovenska 25 000 ľudí.¹² Tí sa ale za krátky čas vrátili naspäť do svojich dedín, aby si podľa možnosti zachránili zvyšok osobného majetku a začali s novým životom vo vlastnom prostredí, avšak vo veľmi ťažkých podmienkach. Ministerstvo národnej obrany situáciu naďalej sledovalo. Do roku 1947 uvoľnilo zo svojich zásob pre potreby východoslovenských poľnohospodárov 500 koní a 200 postrajov.¹³

Záujem pomôcť vojnu postihnutým občanom východného Slovenska mala v tom čase celá republika. V Čechách prebiehala zvláštna pomocná akcia obyvateľov, ktorí pre východné Slovensko zozbierali asi 30 miliónov korún a značné množstvo obnoseného šatstva.¹⁴ Rôzne

⁶Vojenské dejiny Československa. V. díl. Praha : Naše vojsko, 1989, s. 101.

⁷Okresný národný výbor vo Svidníku zaslal 3. januára 1945 list gen. L. Svobodovi, v ktorom uvádzal: „Týmto zdvorile prosíme veliteľa 1. čs. zboru v ZSSR, brigádneho generála Svobodu o láskavú podporu múky, masť, cukru, obuvi a šatstva. Žiadosť svoju odôvodňujeme nasledovne:

1. Po vyhnaní nemeckých okupantov v našom okrese ostalo 1500 duší, ktorí si väčšinou zachránili iba svoj život tak, že zutekali do lesov.
3. Potravínové články (zásoby), ktoré mal ľud zakopané v zemi, našli a ulúpili okupanti tak, že ľud ostal na deväťdesiat percent bez zásob.
5. Ohľadom zničenia a vypálenia vesníc by sme si ešte pomohli, ale pokrmom sme toho času úplne odkázaní na váš milodar, ktorý by bol na naše gréckokatolícke vianočné sviatky.

Ostávame v nádeji, že naša žiadosť bude čo najpríjemnejšie vybavená a znamenáme sa v dokonalej úcte.“

Žiadosť podpísali predseda okresného národného výboru Mikuláš Džunda a Ján Bojčík, člen ONV zodpovedný za zásobovanie. Žiadosť bola postúpená veliteľovi tyla zboru škpt. J. Slabému, aby podľa možnosti uvedeným požiadavkám vyhovel do 8. januára 1945, čo sa aj stalo. VÚA Praha, f. ZSSR-IV., týl, č. j. 7401.

⁸VÚA Praha, f. MNO 1945, šk. 68, č. j. 226 a 367.

⁹VÚA Praha, f. MNO 1945, šk. 11, Správa o prehľade spustošených oblastí východného Slovenska, december 1945.

¹⁰Po odchode oslobodzovacích vojsk Červenej armády major Žuffa zostal na východnom Slovensku, aby ako čs. vojenský zástupca prostredníctvom Červeného kríža zabezpečoval potrebnú pomoc obyvateľstvu.

¹¹VÚA Praha, f. NO 1945, šk. 11, Správa o prehľade spustošených oblastí východného Slovenska, december 1945.

¹²Tamže.

¹³Obrana ľudu, č. 37., 42, 19. februára 1947.

¹⁴VÚA Praha, f. MNO 1945, šk. 11, Správa o prehľade spustošených oblastí východného Slovenska, december 1945.

akcie organizovali aj dobrovoľné organizácie, ale ani to neriešilo ich skutočné potreby. Existujúca situácia sa po stránke materiálnej dala ťažko posúdiť, nevynímajúc celkový rozsah stavebných škôd.

Po odchode oslobodzovacích vojsk z východného Slovenska a skončení druhej svetovej vojny bola táto oblasť veľmi spustošená. Bolo poškodených 2 400 domov a iných budov, z čoho asi polovica bola úplne zničená.¹⁵ Tisíce ľudí zostalo bez prístrešia, 169 dedín bolo úplne zničených a 300 ťažko poškodených (bližšie príloha č. 1).¹⁶ Asi 200 000 ľudí stratilo svoj majetok, ďalších 200 000 malo majetok zničený na 50 percent a tisíce ich zostalo bez akýchkoľvek prostriedkov.

Veľké škody boli napáchané aj na hospodárskych zvieratách, kde takmer 80 percent plemenného dobytku zabilo alebo násilne odvliekli ustupujúce nepriateľské vojská.¹⁷

Po oslobodení Košíc, 19. januára 1945, začalo Poverenie SNR pre dopravu a verejnú prácu organizovať obnovu vojnou zničeného východného Slovenska. Dôvodom tohto kroku bol pomalý priebeh obnovovacích prác a veľký nedostatok pracovných síl. Ťažká situácia vznikla ako dôsledok nútej evakuácie ľudí v niektorých okresoch, ktorú nariadili Nemci pred postupujúcim frontom, zničenia a vyludnenia ďalších okresov. Napríklad okresy Snina, Medzilaborce, Svidník a Stropkov zostali viac-menej ležať v troskách a v nich žijúci ľudia nemali kde bývať. Doriešenie bývania bolo závislé od obnovy dopravy a dovozu stavebného materiálu. Väčšina postihnutých občanov problém bývania dočasne riešila tým, že svoje provizórne príbytky budovala v zemi, v tom čase známe „zemlianky“ alebo ich stavala na sutinách pôvodných domov.

Stavebná činnosť sa mohla rozbehnúť len na základe obnovy cestnej siete, tá sa ale budovala veľmi pomaly. Bol veľký nedostatok stavebných strojov, potrebného náradia i materiálu. Preto ďalšia oprava i výstavba cestnej a železničnej siete závisela od technickej pomoci a vybavenia armády. Po zhodnotení celkovej situácie v republike prijali vládni predstavitelia rozhodnutie, že povojnová obnova národného hospodárstva a odstraňovanie vojnových následkov bude prebiehať v dvoch etapách. Prvá etapa sa mala začať dňom oslobodenia konkrétneho územia, mesta, definitívne však 9. mája 1945 a skončiť v druhej polovici roku 1946. Druhá mala potom začať dvojročným plánom a skončiť v roku 1948.¹⁸

V prvej etape čakali na armádu veľmi náročné úlohy. Zvlášť náročným bolo odminovanie, lebo v celom regióne východného Slovenska sa nachádzalo obrovské množstvo nevybuchnutého streliva a zákerných mín.

Pomoc vojakov pri odstraňovaní nebezpečných mínových polí a nevybuchnutej frontovej munície bola nezastupiteľná a patrila medzi najdôležitejšie, lebo prítomnosť mín zabraňovala postupu poľnohospodárskych prác, v dôsledku čoho sa dalo očakávať, že nastane nedostatok potravín, následne bieda a hlad. Zvlášť sa to dotýkalo okresov Michalovce, Sobrance, Humenné, Giraltovice, Stropkov, Medzilaborce, Svidník, Bardejov a Prešov. Tieto okresy boli mimoriadne spustošené následkom silného odporu nepriateľských vojsk.

Dôležitú úlohu pri riešení problémov v týchto okresoch zohrala vládna komisia na pomoc východnému Slovensku. Zistila rad závažných nedostatkov, ktoré bolo treba neodkladne riešiť. Okrem zásobovania bolo treba doriešiť bytovú otázku. Jej pomalé riešenie neuspokojovalo potreby občanov. Tento problém sa čiastočne podarilo zmierniť tým, že do okresov Svidník, Giraltovice, Sobrance sa doviezlo 75 obytných drevených barakov. Každý z nich bol stavaný pre

¹⁵Tamže.

¹⁶Tamže.

¹⁷Tamže. V okresoch, ktoré boli najviac zničené bojovými operáciami a potrebovali neodkladnú pomoc, bol tento počet obyvateľstva: Trebišov 36 000, Sabinov 25 000, Medzilaborce 21 000, Levoča 29 000, Vranov 26 000, Svidník 17 000, Humenné 34 000, Giraltovice 20 000, Snina 37 000, Prešov 80 000, Michalovce 65 000, Bardejov 42 000, Stropkov 35 000.

¹⁸Slovenský národný archív Bratislava (ďalej SNA Bratislava), f. Poverenia vnútra, šk. 149, sign. PV-NV II./1.

osem rodín.¹⁹ Ich výstavbu zrealizovali vojaci, pri ktorej odpracovali 30 000 brigádnických hodín.²⁰

Ministerstvo národnej obrany (ďalej MNO) pri realizácii tejto výstavby vyčlenilo mimo plánu na obdobie troch mesiacov na účely stavebníctva 70 nákladných áut, ktoré dovážali stavebný materiál do jednotlivých obcí.²¹

Neblahú situáciu na východe Slovenska v tom čase konkrétnymi údajmi doplňovala aj správa zdravotníckeho výboru Dočasného národného zhromaždenia (ďalej DNZ), ktoré v prvej polovici januára 1946 uskutočnilo prieskumnú cestu na východ republiky, aby spracovalo prehľad o hospodárskych, sociálnych a zdravotníckych pomeroch v tomto kraji. Členmi parlamentnej delegácie boli zástupcovia všetkých politických strán, poslanci DNZ a zástupcovia ministerstva zdravotníctva.²²

Popri uvedených problémoch bola v uvedenom regióne veľmi zložitá situácia v cestnej sieti, ktorá bola ťažko poškodená ustupujúcimi vojskami. Tieto, aby spomalili postup oslobodzovacích vojsk, rôznym spôsobom ničili cesty, železničné trate a iné dopravné zariadenia. Stavby a jednotlivé objekty vyhadzovali na najdôležitejších úsekoch do povetria.²³ Na východnom Slovensku podľa štatistických údajov bolo zničených 264 cestných, mostov, poškodených 197, dĺžka zničených ciest predstavovala 158 km, poškodených 522 km.²⁴ Existujúcou situáciou sa zaoberali aj vládne orgány. Na základe uznesenia vlády z 25. januára 1946 sa z prostriedkov UNRRA na pomoc tejto oblasti vyčlenilo 5 miliárd čs. korún. Boli určené na rekonštrukčné práce v dopravnej sieti a pokrytie vojnových škôd, 200 miliónov korún sa vyčlenilo na odstránenie rumovísk zničených objektov a 50 miliónov korún na nákup tovaru rôzneho druhu.²⁵

Finančné požiadavky na obnovu ciest boli vznesené z okresu Stropkov, kde bolo treba opraviť cestnú sieť v dĺžke 50 km, ako aj zo Svidníka, kde bolo potrebné opraviť 66 km dopravných ciest. Pre obidva okresy sa na tento účel vyčlenilo 20 miliónov korún.²⁶ Postup všetkých rekonštrukčných prác, zvlášť v zimnom období 1946, neprebíhal podľa plánu, lebo tunajšie obyvateľstvo sa nemohlo v plnej miere zapojiť do pracovného procesu, lebo ľuďom chýbalo teplé oblečenie a potrebná obuv. Na vzniknutú situáciu pohotovo reagovalo ministerstvo obrany, čím zmiernilo celkovú situáciu.

V dňoch 5. – 7. februára 1946 uskutočnil minister národnej obrany gen. Ludvík Svoboda cestu do postihnutých okresov východného Slovenska, aby sa presvedčil, do akej miery plní armáda svoje úlohy, ktoré súviseli s pomocnou akciou obyvateľstvu. Navštívil okresy Bardejov, Svidník, Stropkov, Medzilaborce a Sninu, aby sa osobne stretol s funkcionármi miestnych národných výborov (ďalej MNV), okresných národných výborov, s vojenskými predstaviteľmi, ako aj obyvateľstvom. Pri ceste ho doprevádzali podpredseda branného výboru Národného

¹⁹VÚA Praha, f. MNO 1945, šk. 11, Správa o prehľade spustošených oblastí východného Slovenska, december 1945.

²⁰VÚA Praha, f. MNO 1946, sign. 41-3/1-10, Hlav. štáb, vel. žen.

²¹Východoslovenská Pravda, č. 33, 9. februára 1946.

²²V správe prednesenej 16. januára 1946 v Národnom zhromaždení sa okrem iného hovorí: „Videli sme dediny, ktoré boli doslova zmetené z povrchu zemského. Tak napríklad v malej pohraničnej dedinke Palota zostal zo 75 popisných čísiel iba jeden dom. Obyvateľstvo je úplne ožobračené. Žije v troskách svojich bývalých obydlí, ktoré si rôznym spôsobom popravovalo. Za pomocnej akcie bol vybudovaný jeden drevený domček, v ktorom býva niekoľko rodín. V tejto ťažko postihnutej obci niet hovädzieho ani ťažného dobytká, zostalo iba niekoľko kusov hydiny...“ Archív FNZ – PNS Praha, Stenografické správy (správa z 22. schôdze DNZ zo 16. januára 1946).

²³Na Slovensku ustupujúce nacistické vojská zničili vyše 70 % železničných koľajísk, 72 % mostov. Zničených alebo silne poškodených bolo 31 tunelov. Vymýšľali sa rôzne spôsoby ich zatarasovania. Tak napríklad do tunela „Kriváň“ pred deštrukciou zavliekli 30 vagónov a 2 lokomotívy.

²⁴SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra, šk. 149, sign. PV – NV II. – 1.

²⁵VÚA Praha, f. MNO 1946, sign. 41-3/1-10/hl. št. vel. žen.

²⁶SNA Bratislava, f. PV – NV, šk. 1067, sign. II./1.

zhromaždenia poslanec Pláňovský, poslanec Michalič a predseda Ukrajinskej národnej rady v Prešove Vasil' Karaman.²⁷

Po ukončení cesty minister konštatoval, že sociálne a zdravotné pomery sú v niektorých oblastiach také neutešené, že im okamžite treba poskytnúť pomoc. Na jeho príkaz sa zo skladov čs. armády vybralo všetko, čo mohla armáda postrádať z toho mála, čo bolo k dispozícii a čo mohlo len trochu zmierniť biedu a nedostatok obyvateľstva v tomto regióne. Rozvoz vybraného materiálu do okresných sídiel uskutočnila armáda na svoje náklady.

Prvý vlak vojenskej pomoci s 24 vagónmi prišiel do Košíc 25. februára 1946. Organizačnú stránku došlej vlakovej súpravy s materiálom mal na starosti plukovník Lipa, ktorý mal k dispozícii štyroch dôstojníkov. Materiál z došlého vlaku bol pripravený na rozdelenie do okresov Medzilaborce, Snina, Stropkov a Svidník. V zásielke sa dodalo 12 000 párov novej obuvi, veľké množstvo šatstva, 2 vagóny zdravotníckeho materiálu s kompletným vybavením pre poľnú nemocnicu.²⁸ Okrem toho sa každému spomínanému okresu dodali dve osobné autá a jedna sanitka.²⁹ V ďalších piatich vagónoch boli naložené diely pre skladacie drevené domy. Všetok materiál rozdeľovali príslušníci armády bez zástupcov štátnej správy. Pre okres Snina sa z uvedeného zaslaného počtu vagónov určilo šesť, v ktorých bolo stolárske náradie, šatstvo a topánky, zostávajúce vagóny boli určené pre okres Medzilaborce.³⁰ Celková vojenská pomoc jednotlivým okresom na východnom Slovensku je uvedená v prílohe číslo 2.

Pomocná akcia ministerstva obrany obyvateľstvu východného Slovenska mala zmierniť obrovské ťažkosti, ktoré tu vznikli následkom frontových udalostí. Rôzne iné formy pomoci armády tomuto regiónu prebiehali aj v ďalšom období. Konkrétne to bola pomoc pri rekonštrukcii mostov, ciest, stavbe obytných drevených barakov, poľnohospodárskych prácach, doprave vojenskými autami, ktoré boli jediným prostriedkom pri dovoze stavebného materiálu.³¹ Popri uvedených ťažkostiach východného Slovenska bola veľmi zlá situácia aj v oblasti lekárskej starostlivosti, lebo počet lekárov tu bol obmedzený, chýbali nemocničné budovy, praktickí lekári nemali dostatok potrebných liekov, čo malo za následok, že lekárska služba sa vykonávala len v obmedzenom rozsahu.³²

V tejto zložitej situácii znovu prišla pomoc od armády, ktorá zo svojich finančných prostriedkov postavila vo Svidníku kompletnú drevenú poľnú nemocnicu s 50 lôžkami. Jej cenu zvyšovala skutočnosť, že v tom čase vo Svidníckom okrese existovala len jedna lekáreň v súkromnom byte, ktorá liekmi zásobovala 17 000 obyvateľov. Podobná situácia bola aj v okrese Medzilaborce, kde pôsobil jeden okresný a jeden obvodný lekár a jedna lekáreň slúžila pre 23 000 obyvateľov.³³

Popri tejto neutešenej sociálnej situácii, museli ľudia v tomto regióne zápasit' aj s ďalším nebezpečenstvom, akým boli míny, ktoré na každom kroku ohrozovali ich životy. Aj napriek prebiehajúcej odminovaniu, bolo tu veľké množstvo zaminovaných priestorov, budov a iných hospodárskych zariadení. Pri stavebných a lesných prácach pribúdalo veľa poranení, následkom čoho sa zvyšovala aj invalidita. Do februára 1946 prišlo na základe výbuchu mín o život viac ako 700 ľudí, mnohí sa stali invalidmi a zranených bolo ešte viac.³⁴ Ústretovo sa

²⁷VÚA Praha, f. MNO 1946, šk. 11, č. j. 400. Správa ministra národnej obrany arm. gen. Ludvíka Svobodu o pomeroch v postihnutých okresoch východného Slovenska.

²⁸Východoslovenská Pravda, č. 48, 27. februára 1946.

²⁹VÚA Praha, f. MNO – VŽV – 1947, sign. 42-1/2. Správa o vojenskej pomoci z 11. 2. 1947.

³⁰Tamže.

³¹Bojovník, roč. 1946, č. 39 z 15. 2. 1946.

³²Obyvateľstvo bolo nakazené svrabom a jeho liečba bola nepatrná, lebo chýbala potrebná masť a mydlo. Prídel mydla bol 125 g na osobu a tento sa rozdelil len jedenkrát. Príslušná komisia konštatovala, že na tento účel východné Slovensko potrebovalo 375 000 kg mydla. VÚA Praha, f. MNO 1945, šk. 11, Správa o prehľade spustošených oblastí východného Slovenska, december 1945.

³³Vojenské dějiny Československa. V. díl. Praha : Naše vojsko, 1989, s. 102.

³⁴VÚA Praha, f. MNO 1946, šk. 11, Správa ministra národnej obrany arm. gen. L. Svobodu o pomeroch v postihnutých okresoch východného Slovenska.

k tejto otázke postavil minister národnej obrany gen. Ludvík Svoboda, ktorý prejavil ochotu pomôcť týmto postihnutým ľuďom prostredníctvom armády. Vydal pokyn, aby na voľné miesta vo vojenskej invalidovni v Prahe boli na hospitalizáciu prijímaní občania, ktorým zranenie spôsobila vojnová munícia, v ťažkých prípadoch, kde došlo k amputácii nôh, zabezpečilo ministerstvo obrany potrebné protézy. Počas hospitalizácie armáda zabezpečila pre týchto ľudí preškolenie na iné profesie.³⁵

V nadväznosti na predchádzajúce vojnové udalosti pretrvávala veľmi zlá situácia v zásobovaní potravinami, ktorá sa vypuklo prejavila v zimnom období koncom roka 1945. Následkom extrémne zimného počasia okresy Svidník, Bardejov, Medzilaborce, Snina, Stropkov zostali izolované od ostatných regiónov východného Slovenska. Vzniknutú situáciu bolo treba neodkladne riešiť v priebehu januára 1946, lebo hrozilo zastavenie zásobovania potravinami a následne bola ohrozená aj výživa obyvateľstva. Orgány sociálnej a zdravotnej starostlivosti zhodne konštatovali, že v dôsledku nedostatku chýbajúcich potravín je obyvateľstvo podvýživnené, a dal sa očakávať nárast ochorení a úmrtnosti na tuberkulózu. Z tohto dôvodu bola na príslušné orgány podaná žiadosť, aby bol zabezpečený príslušný potravinový tovar, ktorý imúnne pôsobí proti určitým ochoreniam. Najviac boli vzniknutými ochoreniami postihnuté deti. Touto situáciou sa neodkladne zaoberali aj vládne orgány, ktoré rozhodli, že päťtisíc detí z postihnutých regiónov bude prevezených do vojnou nepoškodených okresov, neobsadených rekreačných zariadení a do voľných zdravotných stredísk. Deti, pre ktoré nebolo miesto v uvedených zariadeniach a zostali v zničených okresoch, boli pojaté do prídavkového stravovania a ich počet bol stanovený do hranice desaťtisíc.³⁶ Medzi týmito deťmi sa nachádzalo veľa sirot, preto bolo potrebné zriadiť väčší počet sirotincov, prípadne uskutočniť celoštátnu akciu pre adopovanie detí.³⁷

V tom čase v postihnutých okresoch bola veľmi zložitá situácia aj v oblasti vzdelávania obyvateľstva, kde neboli vyriešené otázky školstva a v mnohých dedinách sa nezačalo s riadnym vyučovaním. Chýbali školské budovy, ktoré boli vojnou zničené a v niektorých školách došlo k improvizácii, keď sa školské triedy zriaďovali vo farských budovách a v drevených barakoch. Pri takomto riešení chýbalo vnútorné zariadenie. Preto z mnohých obcí boli školopovinné deti adoptované rodinami v Čechách a ďalšie, ktoré mali zdravotné problémy, sa museli previezť do Vysokých Tatier na liečenie. Takže aj takým spôsobom sa riešili otázky školopovinnnej dochádzky detí. Na základe písomnej správy ministra národnej obrany arm. gen. L. Svobodu z 5. – 7. februára 1946 odišlo z obce Nižný Komárnik z Svidníckeho okresu do Čiech 40 detí a z okresu Snina 150 detí.³⁸

Popri uvedených ťažkostiach vojnou postihnutých okresov tu pretrvávala aj nedoriešená otázka funkčnosti štátnej administratívy. Chýbali kvalifikovaní ľudia, ktorí by riadili jednotlivé oddelenia na okresoch, v dôsledku čoho sa aj spomaľoval proces obnovy východného Slovenska.³⁹ Za takejto situácie ani plánovaná výstavba domov nepokračovala podľa predpokladaného plánu, o čom hovorí aj skutočnosť, že zo 170 obcí, ktoré mali byť nanovo postavené v roku 1946, sa s výstavbou domov počítalo iba v 10 obciach. S otázkou dedín súvisela aj výstavba priemyselných komplexov, ktorá nebola jednoduchá, lebo chýbali stavebné mechanizmy.

³⁵Tamže.

³⁶VÚA Praha, f. MNO 1945, šk. 11, Správa o prehľade spustošených oblastí východného Slovenska, december 1945.

³⁷VÚA Praha, f. MNO 1945, šk. 11, Správa ministra národnej obrany arm. gen. L. Svobodu o pomeroch v postihnutých okresoch východného Slovenska.

³⁸Tamže.

³⁹VÚA Praha, f. MNO 1946, šk. 11, č. j. 400. Obyvateľstvo sa sťažovalo na nevybavené žiadosti a dochádzalo aj k tomu, že sa na ne vôbec neodpovedalo. Rozhorčene vytýkalo, že Bratislava sa o východné Slovensko nestará, zanedbáva ho a že tam posielajú nekvalifikovaných úradníkov za trest.

Z týchto príčin sa nevytvárali nové pracovné príležitosti. O nič lepšia nebola ani situácia v poľnohospodárstve, lebo tu bola nízka úrodnosť poľnohospodárskych plodín a k tomu ešte veľké množstvo zamínovanej ornej pôdy.

Ako príklad možno uviesť údaj z obce Nižný Komárnik v okrese Svidník, kde v tom období žilo 60 rodín a poľnohospodárska pôda, ktorá spadala do jej katastra, stačila vyživiť sotva 20 rodín.⁴⁰

Podobná situácia bola aj v ďalších okresoch východného Slovenska, a preto sa uvažovalo o presídľovaní ľudí z tohto regiónu do úrodnejších krajov.⁴¹ Z obce Habura v Medzilaboreckom okrese boli obyvatelia ochotní vysťahovať sa kdekkoľvek do Čiech alebo na Moravu, kde by sa osídlila celá dedina. O presídlenie žiadali aj mnohí občania z okresu Snina, čo v niektorých prípadoch predstavovalo až 70 % obyvateľov. Napríklad obyvatelia z obce Starina zo Sninského okresu prejavili záujem sa presídliť na južné Slovensko.⁴²

Vychádzajúc z celkovej situácie v tomto regióne, ďalší posun z tohto nepriaznivého stavu mohol nastať len za predpokladu opätovnej pomoci armády. Tá sa v tom čase realizovala jednak pomocou odborných pracovných síl, ako aj hmotných prostriedkov.

Väčšie stavebné práce sa pritom zadávali jednotlivým firmám s prihliadnutím na ich dispozície po stránke stavebnej a technickej. Preto sa účasť na rekonštrukčných prácach neodmietla žiadnej firme, ktorá sa o to uchádzala. Pri celkovej obnove dopravnej siete sa vyskytli aj také práce, na ktoré sa nikto nehlásil z dôvodu mimoriadnych prekážok. Boli to predovšetkým zdemolované mosty na neprístupných miestach, nedostatočné miestne pomery zásobovania, nedostatok pracovných síl a ďalšie. V takýchto prípadoch preberala zodpovednosť armáda, predovšetkým ženijné a železničné vojsko, ktoré v plnom rozsahu robilo rekonštrukčné práce na železničných tratiach a mostoch na východnom Slovensku. Preto sa na východ republiky presunula vojenská jednotka, ktorá sa podieľala na zdvíhaní železničných konštrukcií z Váhu na dvojkoľajnej trati Púchov – Horná Lideč. Neskôr bola na východ presunutá aj vojenská dopravná jednotka, ktorá pracovné čaty na stavbách zásobovala drevom, lebo tu chýbali dopravné prostriedky.

Začiatkom novembra 1945 sa na východné Slovensko presťahovala aj železničná rota, ktorá pracovala na obnove trate Štúrovo – Čata a vojenská stavebná skupina z Pohronia. Vojaci týchto jednotiek opravili železničnú trať na úseku Prešov – Strážske v dĺžke 19 km, kde odpracovali 8 500 pracovných hodín.⁴³ Rovnako títo príslušníci previedli obnovu železničného mostu v Komaranoch pri Vranove, opravili dva mosty pri Vojanoch a postavili cestný most cez rieku Laborec. V období od novembra 1945 do konca apríla 1946 tieto železničné jednotky previedli na trati Bánovce n/Bebravou – V. Kapušany rekonštrukčné práce na siedmich železničných mostoch.⁴⁴

Pri ďalších prácach sa na obnove cestnej dopravnej siete podieľali i vojaci z michalovskej posádky. V krátkom časovom termíne v Michalovciach nanovo zmontovali a postavili 68 metrov dlhý most cez rieku Laborec, ktorý zničila nemecká armáda pri ústupe z mesta. Na jeho stavbe bolo odpracovaných 1 500 pracovných hodín.⁴⁵

Nezištná pomoc armády bola občanom preukázaná i pri povodniach v obciach Ždaňa a Nižná Myšľa v Košickom okrese v marci 1947, kde príslušníci VÚ 4646 z Košíc rozbili nahro-

⁴⁰VÚA Praha, f. MNO 1946, šk. 11, Správa ministra národnej obrany arm. gen. L. Svobodu o pomeroch v postihnutých okresoch východného Slovenska.

⁴¹Tamže.

⁴²Tamže.

⁴³VÚA Praha, f. MNO 1946, sign. 41-3/1-10, hl. št. vel. žen.

⁴⁴Tamže.

⁴⁵Z počtu 1111 mostov v rozpätí nad 5 metrov bolo úplne zničených alebo veľmi poškodených 798 mostov, čo predstavovalo 72 percent z celkového počtu mostov na Slovensku. Rekonštrukcia železníc na Slovensku, s. 6.

⁴⁵Obrana ľudu, č. 26, 31. januára 1947.

madený ľad na rieke Hornád, čím zachránili dva železničné mosty pred návalom vody a zabránili záplavám širokého okolia.⁴⁶

Treba poznamenať, že pomoc armády bola centrálné riadená ako pomocná akcia obyvateľstvu jednotkami ženijného technického vojska, železničného vojska, teda odborníkmi, ktorých pomoc sa všade najviac hľadala a vítala.

Vtedajšia denná tlač prinášala mnoho informácií o desiatkach príkladov, keď sa celé jednotky dobrovoľne hlásili na pomoc jednotlivým stavebným firmám, ktoré opravovali železničné trate, cesty a mosty v pôsobnosti ich útvarov.

Okrem spomínanej pomoci armády obyvateľom východného Slovenska boli z jej strany preukázané aj ďalšie iné formy, ktoré zmiernovali celkovú situáciu tohto regiónu. Napríklad jedna z nich sa uskutočnila začiatkom decembra 1945, keď v rámci akcie „pomoc Slovensku“ vypravilo ministerstvo poľnohospodárstva z Prahy 20 vagonov poľnohospodárskeho náradia pre vojnu postihnuté okresy východného Slovenska. Náradie, ako dar, sústredili jednotlivé podniky z Čiech a Moravy na železničnej stanici v Břeclave, odkiaľ mal byť vypravený zvláštny vlak s týmto nákladom do Košíc. Aby celý náklad bol bezpečne prepravený do cieľovej stanice, požiadalo ministerstvo poľnohospodárstva rezort obrany o zabezpečenie strážnej služby počas železničného transportu do košickej stanice. Za týmto účelom boli z posádky Malacky do mesta Břeclav vyslaní šiesti vojaci s dôstojníkom, aby v priebehu šiestich dní zabezpečovali presun transportu do Košíc.⁴⁷

Situácia v poľnohospodárstve až do príchodu celého transportu na východné Slovensko bola kritická, lebo bol nedostatok potrebného náradia a ťažných koní pre potreby orby, následkom čoho nebola obrozená poľnohospodárska pôda. V konečnom dôsledku sa to prejavilo v nedostatku úrody obilnín potrebných pre potravinársky priemysel. Následne sa začal rozširovať čierny obchod s potravinami, ktorých ceny rapídne stúpali. Situácia sa v tomto smere vyhrotila až do takej krajnosti, že sa muselo pristúpiť k dennému prídelu chleba pre obyvateľstvo. Napríklad na jar 1945 po oslobodení Košíc sa tento nedostatok prejavil tak vypuklo, že denný prídel na osobu predstavoval 15 dkg chleba.⁴⁸ Špekulanti a šmelinári na tomto ľudskom nešťastí zarábali a bohatli, iných ľudí tieto následky priviedli na okraj zúfalstva. Situácia sa stávala každým dňom vážnejšia a vyžadovala si zodpovedný prístup každého občana.

Spomínaný nepriaznivý vývoj v poľnohospodárstve postupne zmiernovali príslušníci armády, ktorí sa iniciatívne zapájali do tých poľnohospodárskych prác, ktoré boli potrebné na zabezpečenie výroby potravín. Možno to ilustrovať údajom z roku 1946, keď vojaci pri poľnohospodárskych prácach odpracovali 105 365 brigádnických hodín.

Mimo uvedenej pomoci v poľnohospodárstve armáda pomáhala aj v iných odvetviach národného hospodárstva. Napríklad po oslobodení v roku 1945 pomáhala pri zachraňovaní lesov, ktoré boli napadnuté nebezpečným kôrovcom. Proti tomuto nebezpečenstvu bojovali vojaci takmer tri roky. Keď sa nepodarilo vyriešiť situáciu formou dobrovoľných brigád, vláda 9. apríla 1945 poverila ministra národnej obrany, aby na lesné práce odvelil určitý počet vojakov, ktorí by sa podieľali na záchrane drevnej hmoty. Na základe tohto poverenia vydal minister národnej obrany nariadenie na splnenie tejto úlohy. Hlavné tylo ministerstva obrany následne dalo pokyn Veliteľstvu 4. oblasti, ktoré malo celú akciu zrealizovať. Bez ohľadu na výcvik, boli na tento účel vyčlenené motorové vozidlá, ktorými disponoval styčný dôstojník, aby zabezpečil plnenie tejto úlohy. Z celkového počtu vozidiel v armáde boli vyňaté iba tie, ktoré boli určené na zásobovanie útvaru. Vojenským jed-

⁴⁶Obrana ľudu, č. 65, 18. marca 1947. Pri týchto povodniach sa zvlášť vyznamenal čatár Munkáči, veliteľ asisťnej jednotky.

⁴⁷VÚA Praha, f. MNO 1945, šk. 68, č.j. 12032 /hl. št. 1. odd.

⁴⁸Komunistická strana Slovenska – dokumenty z konferencií a plén 1944 – 1948. Bratislava 1971, s. 135.

notkám, ktoré boli určené na odvoz dreva, boli vydané záväzné nariadenia, podľa ktorých sa mali riadiť.⁴⁹

Tak ako v uvedených predchádzajúcich príkladoch pomoci armády obyvateľstvu východného Slovenska, tak i pri záchrane drevnej hmoty v našich lesoch sa jej príslušníkom podarilo splniť i túto úlohu. V číselnom vyjadrení táto pomoc predstavovala 314 688 odpracovaných hodín.⁵⁰ Okrem pracovnej sily armáda pri lesných prácach pomáhala i svojimi technickými prostriedkami – autami, vlečnými vozmi, traktormi a povozmi s konskými záprahmi. Vojaci sa pri týchto prácach zvlášť osvedčili svojou pracovnou morálkou.

Pri celkovom hodnotení poznatkov o vojenskej pomoci armády po oslobodení pri obnove vojnu zničeného národného hospodárstva možno konštatovať, že armáda svoju úlohu splnila zodpovedne. Armáde sa za jej postoj pri povojnovej výstavbe republiky dostalo veľkého uznania. Jej pomoc uvítal každý, komu záležalo na tom, aby sa povojnové pomery v hospodárskej oblasti čo najskôr skonsolidovali. Na jej adresu prichádzali desiatky, až stovky ďakovných dopisov od štátnych organizácií a jednotlivých poľnohospodárov. Bez tejto pomoci by sa nepodarilo preklenúť to najťažšie obdobie, ktoré vzniklo po vojne na východnom Slovensku.

PRÍLOHA Č. 1

Vojnou zničené príbytky v Prešovskom kraji

P. č.	NÁZOV OKRESU	ÚPLNE ZNIČENÉ	ŤAŽKO POŠKODENÉ	POŠKODENÉ – OBYTNÉ
1.	Bardejov	128	61	179
2.	Giraltovce	189	5	438
3.	Humenné	307	101	55
4.	Medzilaborce	1104	483	2066
5.	Michalovce	439	127	1190
6.	Prešov	450	950	1100
7.	Sabinov	100	38	96
8.	Snina	686	–	2114
9.	Sobrance	2421	–	87
10.	Stropkov	1575	–	–
11.	Svidník	860	58	1322
12.	Sp. Stará Ves	–	–	34
13.	Stará Ľubovňa	184	24	95
14.	Veľké Kapušany	85	181	923
15.	Vranov n/Topľou	985	–	418

SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra, šk. 149, sign. PV-NV II./1.

⁴⁹VÚA Praha, f. MNO 1946, šk. 59, č. j. 24629.

⁵⁰VÚA Praha, f. MNO 1946, č. j. 12251/46 PKM.

PRÍLOHA Č. 2

Materiál poskytnutý vojenskou správou na začiatku roka 1946

OKRES	TRIKOTOVÉ KOŠELE	ZIMNÉ SPODKY	SVETRE	SÚKENNÉ NOHAVICE	VOJENSKÉ BLÚZY	LETNÉ NOHAVICE	PONOŽKY
<i>Sobrance</i>	3100	1050	576	19	250	550	2450
<i>Vranov</i>	3100	1050	550	19	200	550	2450
<i>Humenné</i>	3100	1050	550	15	160	550	2450
<i>Trebišov</i>	1600	850	350	15	104	270	1450
<i>St. Ľubovňa</i>	1450	850	350	15	100	430	1450
<i>Sabinov</i>	1600	850	350	15	100	270	1450
<i>Bardejov</i>	1400	850	350	15	–	270	1450
<i>Prešov</i>	1100	600	350	15	–	270	1250
<i>Giraltovce</i>	1600	750	350	15	–	270	1300
<i>Gelnica</i>	1100	500	350	15	–	270	900
<i>V. Kapušany</i>	1035	488	350	15	–	230	900
<i>Kr. Chlmec</i>	1000	450	350	15	–	230	900
<i>Moldava</i>	1000	500	350	15	–	246	900
SPOLU	22185	9838	5176	203	914	4406	19300

VÚA Praha, f. MNO 1946, č. j. 28546 – VTH, Hl. štáb 7. odd.